

VIDEREFØRING AV «FRIVILLIGE TILTAK I LANDBRUKET» ETTER 2021

Til eierkommunene i «Frivillige tiltak i landbruket» (FTL) og Jæren vannområde:

Hå kommune

Klepp kommune

Time kommune

Gjesdal kommune

Sandnes kommune

Sola kommune

Stavanger kommune

Randaberg kommune

Kvitsøy kommune (del av Jæren vannområde, men ikke eierkommune i FTL)

Invitasjon til eierkommunene i «Frivillige tiltak i landbruket» og Jæren vannområde om videreføring av prosjekt med to 60 % faste prosjektstillinger etter 2021

Sammendrag

Rogaland er et aktivt jordbruksfylke hvor Jæren stod for mer enn 60% av verdiskapningen i 2017. Kommunene er sektormyndighet for blant annet landbruk og forurensning, og har ansvar for å følge opp vannforskriften med tilhørende regional vannforvaltningsplan. Slik det ser ut nå vil det i lang framtid være nødvendig å arbeide med tiltak innen landbruket, for å bedre tilstanden i vannet vårt. Mange av landbrukstiltakene som trekkes frem i planen og utarbeidede tiltaksplaner er frivillige tiltak, hvor kommunene forvalter flere av tilskuddsordningene, og krever samarbeid og eller stor vilje fra bøndene for gjennomføring.

Hovedgrunnen er at næringsavrenning fortsatt er den største utfordringen i store deler av vassdragene og Jæren vannområde er nå er inne i en aktiv tiltaksfase hvor behovet for miljøforbedrende tiltak vil øke, som igjen krever at alle sektormyndigheter avsetter tilstrekkelige ressurser for oppfølging av nåværende (2016-2021) og kommende tiltaksfaser iht. regional vannforvaltningsplan for Rogaland. Klimaendringene vil i tillegg sette våre samfunn på alvorlige prøver og skape ytterligere utfordringer for både landbruket og vannmiljø, som vil øke behovet for miljøforbedrende tiltak og

Prosjektet «Frivillige tiltak i landbruket» (FTL) er en interkommunal satsing på klima- og miljøarbeidet i landbruket og en viktig del av vannforvaltningsarbeidet i Jæren vannområde, som nå er inne i sin 6.prosjektperiode. Satsingen tilbyr viktige tjenester til forvaltningen og bøndene i eierkommunene knyttet til informasjonsformidling, samt bidrar til et tettere samarbeid om de gode løsningene for et bedre vannmiljø og miljøvennlig drift i landbruket. Prosjektlederne jobber i tillegg tett med kommunene på Jæren i tilknytting til utslipp fra landbruket, samt viderefører viktig informasjon om det de ser ute i felt, også relatert til andre type utslipp. Dette er med å styrke kommunens rolle som landbruk- og forurensningsmyndighet.

I løpet av 2019 og 2020 brukte «Frivillige tiltak i landbruket» omtrent 50% av tiden ute i felt relatert til punktutslipp og ulike befaringer hos grunneiere. Gårdsbesøk og befaringer er tidkrevende, men erfaring viser at det er den beste måten å komme i kontakt og skape den gode dialogen med grunneiere, som igjen bidrar til bedre tillitt, vilje og samarbeid mellom aktørene. I løpet av ett år besøker prosjektet om lag 100 gårdsbruk og de ser det skulle

gjernye vært tid til flere. Utover deres arbeidsoppgaver direkte tilknyttet vannmiljø, har rundt 40% av arbeidet gått til å hjelpe kommunene og forvaltningen med andre viktige oppgaver knyttet til klima- og miljøtiltak i landbruket, blant annet interkommunale prosjekter og RMP-tiltak.

Over tid har «Frivillige tiltak i landbruket» opparbeidet seg mye og solid kompetanse, erfaring og kunnskap knyttet til vann-, klima- og miljøarbeid i landbruket og lokalt om vassdragene på Jæren. «Frivillige tiltak i landbrukets» er vannområdets øyne og ører ute i felt, og derfor av spesielt stor verdi for Jæren vannområde, men vi har mottatt mange gode tilbakemeldinger på arbeidet som prosjektlederne gjør fra både grunneiere, lokallag, landbruksnæringen og forvaltningen. Suksessen rundt arbeidet i «Frivillige tiltak i landbruket» har også spredd seg videre til andre vannområder, som førte til at Haugalandet vannområdet opprettet et tilsvarende prosjekt i 2020, som nå skal videreføres.

Gjeldende avtale med avklart finansieringsordning og kontrakt med prosjektlederne i «Frivillige tiltak i landbruket» går ut 31.12.2021 og videreføringen av stillingene må avklares. De to 60% prosjektstillingene omgjøres nå til faste stillinger, ettersom prosjektet har pågått i nærmere 15 år, oppgavene er av permanent karakter tilknyttet den regionale vannforvaltningsplanen (med kommende tiltak og planperioder) og normen i det norske samfunnet i dag, som gjenspeiles i arbeidsmiljøloven, er fast ansettelse.

Endringen til faste stillinger vil føre til en forandring i eksisterende avtale rundt finansieringsordningen, ettersom prosjektmidler fra Statsforvalteren i Rogaland og Rogaland fylkeskommune ikke kan nyttes til finansiering av faste driftsoppgaver. Jæren vannområde, sammen med Styringsgruppa for «Frivillige tiltak i landbruket», oppfordrer eierkommunene i Jæren vannområde til å videreføre «Frivillige tiltak i landbruket» med en ny avtale om to faste 60 % faste prosjektstillinger. Statsforvalteren oppfordrer også kommunene til å fortsatt søke om klima og miljøtilskudd til prosjektet.

Kort sagt, arbeidet med vannforvaltningen er ikke et tidsavgrenset prosjekt, men er kommet for å bli. En videreføring av dagens stillinger i «Frivillige tiltak i landbruket» som anbefalt vil derfor styrke fellesinnsatsen fra kommunene og forvaltningen inn i vannarbeidet videre fremover i nåværende og kommende perioder, spesielt i tilknytting til landbruk, som fortsatt er en av de største påvirkningene i vassdragene på Jæren. I tillegg vil en videreføring med 60% faste prosjektstillinger gi kommunene mulighet til å kunne benytte dem inn i også andre viktige prosjekter knyttet til klima- og miljøarbeid i landbruket, uten å utløse konkurranseloven.

Endelig avtale med forslag til ny finansieringsordning, utarbeides på bakgrunn av svarene i denne saken.

Hå kommune har sagt seg villig til å fortsette å være vertskommune med arbeidsgiveransvaret, men det er imidlertid en forutsetning at de andre kommunene fortsatt ønsker å delta finansielt inn i spleiselagordningen.

Vi ønsker at eierkommunene i «Frivillige tiltak i landbruket» og Jæren vannområde behandler invitasjonen til videreføring av prosjektet med to 60% faste prosjektstillinger politisk, innen mandag 13. September 2021.

Innledning

Prosjektet «Frivillige tiltak i landbruket» ble først etablert på Jæren i 2004 med to 80% prosjektstillinger (siden redusert til 60%), som et samarbeid og spleiselag mellom kommunene Hå, Time, Klepp, Gjesdal, Sandnes, Sola, Stavanger og Randaberg, med Fylkesmannen i Rogaland (nå Statsforvalteren) og Rogaland fylkeskommune. I januar 2019 ble to nye prosjektledere ansatt i to 60% stillinger, Per Bjorland og Anne Marie Lerang, med kontor i Hå (nåværende vertskommune med arbeidsgiveransvar) og Klepp kommune. Prosjektet er nå inne sin 6. prosjektperiode, som går ut 31.12.2021.

Næringsavrenning knyttet til landbrukssektoren er fortsatt den største utfordringen i store deler av vassdragene på Jæren. De nasjonale og regionale kravene ihht. vannforskriften om utarbeidelse og oppfølging av regional vannforvaltningsplan med tilhørende tiltaksprogram, gjør det særlig aktuelt å videreføre satsingen for kommunene og Jæren vannområde.

Navn	1	2	3	4	5
Rogaland	Langtransportert forurensning	Jordbruk	Vannkraft	Avløpsvann	Urban utvikling
Jæren	Jordbruk	Avløpsvann	Urban utvikling	Langtransportert forurensning	Vannkraft
Dalane	Langtransportert forurensning	Vannkraft	Jordbruk	Industri	Annen eller ukjent
Ryfylke	Vannkraft	Langtransportert forurensning	Jordbruk	Flomvern	Fiskeri og akvakultur
Haugaland	Jordbruk	Avløpsvann	Langtransportert forurensning	Annen eller ukjent	Urban utvikling

Figur 1: Illustrerer hovedutfordringene for vannregion Rogaland med tilhørende vannområder, hentet fra vann-nett.no. For Jæren vannområde utgjør jordbruk, avløpsvann og urban utvikling de største utfordringene. Under disse kategoriene finner vi også fysiske inngrep som bekkelukking, kanalisering, fjerning av kantsoner, forurensning, punktutslipp og diffus avrenning.

Mange av landbrukstiltakene som trekkes frem i planen er frivillige og krever samarbeid og stor vilje fra bøndene for gjennomføring. Derfor er en av prosjektledernes viktigste oppgaver å informere og motivere bønder langs vassdrag til å gjennomføre tiltak for å redusere næringsavrenning, bedre vannmiljø og drive mer miljøvennlig drift, ved å benytte tilskuddsordninger som spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) og regionalt miljøprogram (RMP), m.m.

Gjennom god dialog og oppfølging, samt deltagelse i relevante prosjekt, har prosjektlederne opparbeidet seg mye og variert erfaring, kunnskap og ikke minst tillitt hos bøndene, som er en viktig ressurs for kommunene og forvaltningen. Satsingen bringer det interkommunale samarbeidet nærmere og bidrar til en mer helhetlig planlegging på tvers av fagområder i kommunene, som er nøkkelen til å oppnå suksess innen vannforvaltningsarbeidet.

Kort fortalt vil videreføring av «Frivillige tiltak i landbruket» kunne styrke eierkommunenes samarbeid og innsats for å løse felles utfordringer spesielt knyttet til klima- og miljø i landbruket som vi står ovenfor på tvers av kommunegrensene. Samtidig vil en videreføring av satsingen med to 60 % faste prosjektstillinger kunne bidra til å gi prosjektet en enda sterkere tilknytning og forankring til Jæren vannområde og vannforvaltningsarbeidet i kommunene.

Bakgrunn for omgjøring til faste prosjektstillinger

Normen og hovedregelen i det norske samfunnet i dag, som gjenspeiles i arbeidsmiljøloven, er fast ansettelse. Midlertidige ansettelser skal kun unntaksvis brukes når arbeidet på ulike vis kan sies å være tidsavgrenset, er av midlertidig karakter eller skiller seg ut fra virksomhetens ordinære oppgaver. Bruken av midlertidige ansettelser har vært et kontroversielt tema som ofte har vært i nyhetsbildet og i den offentlige diskusjon.

Prosjektet «Frivillige tiltak i landbruket» har pågått nesten sammenhengende siden 2004 og er nå inne i sin 6.prosjektperiode. Arbeidsoppgavene og tjenestene har derfor vært nærmest uforandret i mer enn 15 år. Dette viser et klart og vedvarende behov for arbeidet og tjenestene satsingen tilfører eierkommunene og vannforvaltningen. En lignende vurdering av vedvarende arbeidsoppgaver knyttet til koordinatorstillingen til Jæren vannområde, førte til at en midlertidig 50% koordinatorstilling ble omgjort gradvis til en 100% fast stilling.

Jæren vannområde og medlemskommunene er nå inne i en aktiv tiltaksfase som krever at sektormyndigheter som kommunene avsetter nødvendige ressurser til oppfølging av tiltak i nåværende (2016-2021) og kommende tiltaksfaser ihht. regional vannforvaltningsplan for Rogaland. Økt behov for tiltaksoppfølging betyr det vil bli et voksende behov for tjenestene og arbeidsoppgavene som prosjektlederne i «Frivillige tiltak i landbruket» tilbyr videre fremover. Fast ansettelse kunne gi mer sikkerhet, forutsigbarhet og kontinuitet i arbeidet for arbeidstaker, men også for arbeidsgiver (vertskommunen) med tilhørende eierkommuner.

På bakgrunn av arbeidsmiljøloven jf. §14-9, samt arbeidsoppgavenes permanente karakter i tilknytning til vannforvaltningsarbeidet i Jæren vannområde og oppfølging av den regionale vannforvaltningsplanen for Rogaland, oppfordres derfor eierkommunene for «Frivillige tiltak i landbruket» til å videreføre satsingen med to 60% faste prosjektstillinger etter 2021. Faste stillinger vil gi bedre kontinuitet i arbeidet og en trygghet til både arbeidstagere og arbeidsgiver (vertskommune og tilhørende eierkommuner), sammenlignet med nåværende ordning av midlertidige prosjektstillinger med varighet på 3 år om gangen.

Denne endringen viser seg å føre til en forandring i nåværende finansieringsordning. Både Statsforvalteren i Rogaland og Rogaland fylkeskommunen har gitt tilbakemelding om at nåværende avtale med finansieringsstøtte i form av prosjektmidler, ikke kan videreføres med faste stillinger. Bakgrunnen for dette, er at prosjektmidler ikke kan nyttes til finansiering av driftsoppgaver.

Historisk har både Statsforvalteren og Rogaland fylkeskommune vært viktige bidragsytere med hver sine 20 % av årlige kostnader. Det indikerer at ordningen inneholdt viktige oppgaver for å støtte både grunneiere, kommuner, fylkeskommunen og staten i arbeidet med å bedre vannmiljø i vannforekomster på Jæren. I nåværende ordning er deres bidrag inn i spleiselaget tilsvarende 16% og 6%. Hovedgrunnen til reduksjonen var at «Frivillige tiltak i landbruket» har gått over til mer kommunale oppgaver enn statlige, og det er mindre tilgjengelige midler etter vannregionmyndighetens overgang fra stat til fylkeskommune. Frivillige tiltak i landbruket benyttes i dag i stor grad av forvaltningen i kommunene og Jæren vannområde, men også i prosjekter og regionale landbrukstiltak for stat og fylkeskommune.

Oppfordring fra Jæren vannområde og styringsgruppa «Frivillige tiltak i landbruket»

Ettersom gjeldende prosjektperiode med avklart finansiering og kontrakt med prosjektlederne går ut 31.12.2021, er det i første omgang nødvendig med avklaring rundt ansettelsesforhold og finansiering av faste prosjektstillinger for videreføring av «Frivillige tiltak i landbruket». Styringsgruppa for «Frivillige tiltak i landbruket» vedtok under møte 28. april 2021 om å sende ut en invitasjon til eierkommunene om å videreføre satsingen med to 60% faste prosjektstillinger etter 2021.

Hå kommune har sagt seg positive til å fortsette som vertskommune for de to 60% prosjektstillingene, men det er imidlertid en forutsetning at de andre kommunene fortsatt ønsker å delta finansielt i ordningen. Vertskommunen og prosjektlederne er åpne for rullering av kontorplasser etter behov og ønske hos eierkommunene ved videreføring av prosjektet, for å styrke samarbeidet mellom satsingen, administrasjonene og bøndene i eierkommunene til Jæren vannområde.

Som nevnt tidligere vil omgjøring til faste stillinger føre til en endring i gjeldende avtale for finansieringsordning. Det vil likevel være mulighet til å søke om støtte til «Frivillige tiltak i landbruket» fra Statsforvalteren i Rogaland og Rogaland fylkeskommune sine tilskuddsordninger på lik linje med andre prosjekt, men de kan ikke garantere eller forplikte seg til å gi støtte pga. gjeldende tildelingskriterier for prosjektmidler. Statsforvalteren i Rogaland har i sitt svar til vertskommunen derfor kommet med tilsvarende oppfordringer til kommunene som Jæren vannområde og styringsgruppa for «Frivillige tiltak i landbruket», med løsninger for videreføring av «Frivillige tiltak i landbruket» (vedlegg 6).

Styringsgruppa for «Frivillige tiltak i landbruket» og Jæren vannområde, ber kommunene ta stilling til at de daglige faste driftsoppgavene for «Frivillige tiltak i landbruket» videreføres med en stabil finansieringsløsning. Kostnadene vil med nåværende stillingsprosent (60%) være omtrent likt som på dagens nivå i kr pr. kommune, dersom alle kommunene deltar i spleiselaget og det søkes om midler fra tilskuddsordninger som før (vedlegg 2).

Det antas at det videre fremover vil være tilgjengelige statlige midler til vannforvaltningsarbeidet regionalt og lokalt, i og med at dette er oppgaver som kommunene og Norge gjennom EUs vanddirektiv er forpliktet til å følge. Med to 60% faste prosjektstillinger vil det også være mulig for eierkommunene å bruke prosjektlederne i konkrete og langsiktige prosjekter innen vannmiljø-, klima- og miljøarbeid i landbruket utover deres nåværende arbeidsoppgaver og kapasitet, som kan bidra til å øke stillingsprosenten midlertidig over en lenger periode, uten å utløse konkurranseloven. Kommunene oppfordres derfor til å være aktive og søke prosjektmidler knyttet til satsinger innen klima- og miljøarbeid i landbruket, der prosjektlederne kan engasjeres i arbeid tilsvarende opptil to 40% stillinger.

Hvorfor er «Frivillige tiltak i landbruket» viktige for vannforvaltningen på Jæren?

Rogaland er et aktivt jordbruksfylke med mye intensivt jordbruk, spesielt på Jæren. Jæren alene stod for rundt 60% av den totale verdiskapningen fra jordbruket, samt 56% av verdiskapningen for primærnæringen i Rogaland i 2017¹. I alt var 7 av 9 kommuner i Jæren vannområde blant de 10 kommunene med høyest verdiskapning fra jordbruket i Rogaland

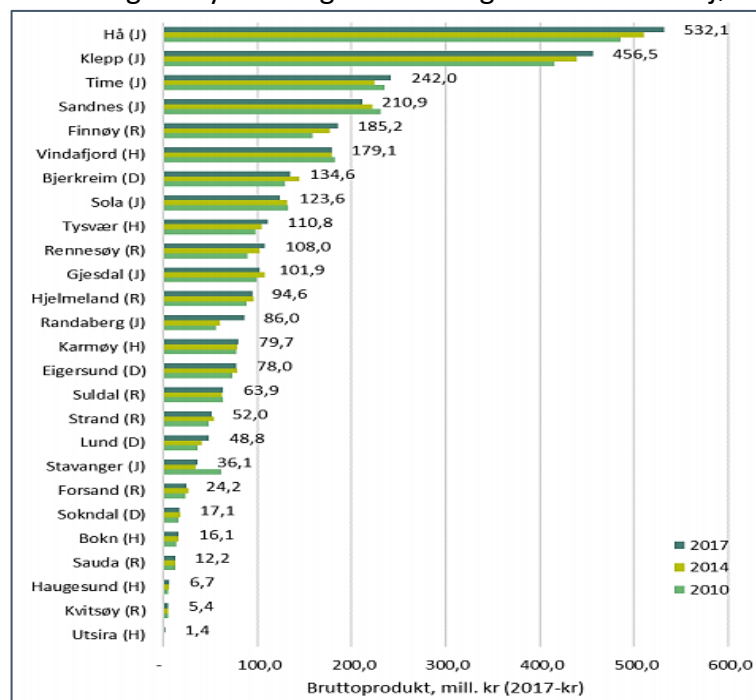
¹ [NIBIO \(2019\). Verdiskapning i landbruk og landbruksbasert verksemd i Rogland Oppdaterte beregningar 2019 \(NIBIO rapport 5/38\) s.20-21.](#)

(Figur 2). Utviklingen globalt tilsier det vil være et økende behov for mer matproduksjon i årene som kommer, samtidig som driftsvirkomhetene i Rogaland blir færre og større mtp. produksjon og antall dyr. Dette fører til økt belastning og bruk av mer gjødsel på mindre jordbruksarealer².

Den regionale vannforvaltningsplanen for vannregion Rogaland 2016-2021 med tilhørende plandokumenter representerer den første av i alt tre 6-årige tiltaksfaser frem mot 2033 (og trolig videre utover). Planforslaget for andre planperiode 2022-2027³ er nå ute på høring. Planene har som formål å sørge for helhetlig beskyttelse og bærekraftig bruk av vannmiljøet og vannressursene ihht.

vannforskriften. Kommunene skal bruke planen ved vurdering av ny aktivitet eller inngrep, samt vedta og følge opp tiltak knyttet til vannmiljø på områder der de er ansvarlig sektormyndighet, herunder avløp, landbruk, vannforsyning/drikkevann, miljø, forurensing og arealplanlegging (se vedlegg 1).

Figur 2: Verdiskapning jordbruk for kommunene i Rogaland 2017, 2014 og 2010 i bruttoprodukt, mill. kr. Hentet fra NIBIO rapport 5/38/2019.

Vannforvaltningsplanen har 7 prioriterte tiltaksområder, hvor landbrukssektoren utgjør en av disse: «Landbrukssektoren må nytte sine virkemidler fullt ut og i tillegg arbeide med frivillige tiltak for å komme i mål». Landbruket er uthevet som en av de største forurensningsutfordringene i vannregion Rogaland, spesielt på Jæren. Fysiske endringer som bekkelukking, kanalisering og steinsetting langs kantene ofte knyttet til jordbruk, er i tillegg noen av de største årsakene til at vi har sterkt modifiserte vannforekomster (SMVF) på Jæren. For SMVF er det derfor ikke realistisk å oppnå målet om god økologisk tilstand, men det skal likevel gjøres,

Målet ihht. vannforskriften er at alle vannforekomster nasjonalt skal ha minimum god miljøtilstand eller potensial, samt at dagens tilstand ikke forringes. For å kunne oppnå dette må det iverksettes en rekke ressurskrevende tiltak i tiden fremover, også innenfor landbrukssektoren. Landbrukstiltakene som trekkes frem i den regionale vannforvaltningsplanen er konsentrert omkring tre hovedstrategier: 1) Stanse punktutslipp og sikre god beredskap mot akutt forurensing, 2) Stimulere til god bruk av gjødsel og hindre tap av næringsstoffer fra laging og bruk av gjødsel, og 3) Tiltak mot erosjon og jordtap, samt avbøte på inngrep som kanalisering og bekkelukking.

² [Regionalplan landbruk](#), s. 55-56, vedtatt i fylkestinget 7. juni 2011.

³ <https://www.rogfk.no/vare-tjenester/planlegging/pagaende-plan-og-strategiarbeid/regionalplan-for-vannforvaltning-2022-2027/>

Flertallet av anbefalte landbrukstiltak i rapporter og tiltaksprogram utarbeidet for prioriterte vassdrag på Jæren, består av frivillige landbruks- og miljøforbedrendetiltak og miljøavtaler. For å oppnå høy oppslutning rundt slike tiltak er det behov for stor vilje og engasjement fra grunneiere. Derfor er det helt nødvendig med et godt samarbeid, samt god informasjonsformidling og kommunikasjon med grunneiere i og langs vassdragene.

Klimaendringene vil i tillegg sette våre samfunn på alvorlige prøver og skape ytterligere utfordringer for både landbruket og vannmiljø. Endringene kan blant annet bidra til redusert matproduksjon og svekkede økosystemer, samt mer avrenning eller forurensning til vassdrag. Flere av vassdragene på Jæren vil derfor fortsatt være i risiko for å ikke oppnå miljømålene innen fastsatte frister, spesielt hvis vi fortsetter med dagens gjennomføringsgrad av tiltak. I rapporten [«Landbruk og klimaendringer»](#) utarbeidet av Klimasmartlandbruk, pekes det særlig på følgende problemstillinger i landbruket som vil være avgjørende for vannmiljø (og hvordan «Frivillige tiltak i landbruket» kan være en del av løsningen):

- Overvannshåndtering i jordbruket kan bli mer krevende ved økende nedbør. Det bør utarbeides metodikk for hydrologisk risikoplan i jordbrukslandskapet for bedre kontroll med vann og erosjonssikring av arealene. (samarbeid og avtaler mellom forvaltningen i kommunene og grunneiere langs bekker og vassdrag, vil være viktig for å finne gode løsninger som både hjelper bonden og ivaretar vannmiljø, samt bidrar til at flere gjennomfører tiltak der det er behov. Gode løsninger og tverrfaglig samarbeid kan også gi synergi med andre viktige samfunns-, natur- og miljømål).
- Våtere forhold skaper behov for å forsterke dagens miljøtiltak for fortsatt å kunne oppfylle målet om vannkvalitet i vassdragene. (informasjonsformidling om frivillige landbrukstiltak og miljøforbedrende tiltak gjennom møter og en-til-en dialog med grunneiere langs bekker og vassdrag, samt andre næringsaktører, er viktig for å synliggjøre de eksisterende tilskuddsordninger og tiltaksløsningene som finnes i dag, og at flere tar disse i bruk)
- Endringer i vekstsesongens lengde, nedbør og temperaturforhold kan gi endringer i vekstvalg og høsteregimer og behov for driftsmessige, agronomiske tilpasninger av f.eks. jordarbeiding, gjødsling, både tidspunkt og mengder, justering av normer, optimalisering av gjødselplassering, økt bruk av delt gjødsling, presisjonsgjødsling, spredemetoder for husdyrgjødsel tilpasset våte forhold. (informasjonsformidling om miljøavtaler og miljøvennlig drift/rutiner for å hindre forurensning og avrenning, gjennom møter og en-til-en dialog med grunneiere langs bekker og vassdrag, samt andre næringsaktører, er viktig for å synliggjøre de eksisterende tilskuddsordningene, lovverk eller forskrifter og tiltaksløsningene som finnes i dag, og at flere tar disse i bruk)

Dette støttes også i rapporten [«Analyse av hva klimaendringer og arealbruk betyr for vannmiljøet i Håelva»](#) utarbeidet av NORCE i tilknytning til Regionalplan for Klimatilpasning Rogaland. Mange av tiltakene som anbefales i tilknytning til klimatilpasning har derfor en betydelig vinn-vinn effekt for vannmiljø, ved at avrenning og forurensning til vassdragene reduseres. Samtidig bidrar flere av tiltakene med å ivareta viktige økosystemtjenester og biologisk mangfold.

Hvilke tjenester og resultater gir «Frivillige tiltak i landbruket» for kommunene og Jæren vannområde?

Landbrukssektoren utgjør fortsatt en av de største utfordringene på Jæren, hvor mer enn 270 vannforekomster er påvirket i større eller mindre grad av avrenning og eller inngrep. «Frivillige tiltak i landbruket» er Jæren vannområde og forvaltningen sine øyne og øre ute i felt, og er et viktig bidrag for å styrke landbrukets felles innsats inn i vannarbeidet. Siden prosjektlederne i likhet med den faste vannområdekoordinatoren, ikke har noen utøvende myndighet, bidrar de til å bygge en bro mellom grunneiere og forvaltningen, som er med å skape større tillitt og samarbeid.

Gjennom informasjonsformidling og motivasjonsarbeid, har «Frivillige tiltak i landbruket» muligheten til å spille på lag med grunneiere og hjelpe å skape større oppslutning om viktigheten om godt vannmiljø. Dette gagnar også kommunene og Jæren vannområde, ved at prosjektlederne gir tilbakemelding om det de observerer, erfarer eller informeres om ute i felt. Over tid har «Frivillige tiltak i landbruket» opparbeidet seg mye og solid kompetanse, erfaring og kunnskap knyttet til vann-, klima- og miljøarbeid i landbruket og lokalt om vassdragene på Jæren. Sammen med prosjektledernes egne bakgrunn som tidligere bonde og leder i Hå elveeierlag, og biolog med røtter til landbruket, har de evnen til å raskt finne gode løsninger til både kommunene og grunneierne.

Da «Frivillige tiltak i landbruket» ble etablert i 2004 og frem til de nye prosjektlederne kom på plass i 2019, har hovedfokuset vært på å holde møter med lokale elveeierlag, bekkeieierlag med mer. Dette er også videreført med dagens prosjektledere, men erfaring viser at i møter der flere er samlet kan det være mer utfordrende å skape åpen dialog fordi mange kvir seg for å ta til orde eller stille spørsmål. «Frivillige tiltak i landbruket» har siden sett at en-til-en besøk med grunneiere har gitt gode resultater med positive tilbakemeldinger og større oppslutning rundt vannarbeidet.

I Jæren vannområde er det om lag 1900 gårdsbruk som søker om produksjonstilskudd årlig. Gårdsbesøk er tidkrevende, men trolig den beste måten å komme i kontakt og skape den gode dialogen med grunneier som kreves for å kunne nå målene om godt vann innen oppgitte tidsfrister. I løpet av ett år besøker prosjektet om lag 100 gårdsbruk og det skulle gjerne vært tid til flere.

Forvaltningen og prosjektlederne i «Frivillige tiltak i landbruket» erfarer at gulrot ofte er bedre enn pisk for å skape vilje hos grunneiere til å ivareta vannmiljø, utføre tiltak eller ta i bruk miljøvennlig drift langs bekker og vassdrag. Tallene knyttet til Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) og Regionalt miljøprogram (RMP) fra 2019 og 2020, viser at det totalt sett har vært en positiv utvikling i omsøkte SMIL og RMP for kommunene i Jæren vannområde til miljøforbedrende tiltak, miljøvennlig drift og miljøavtaler (vedlegg 3). Resultatet viser hvor viktig et aktivt samarbeidet med «Frivillige tiltak i landbruket» har vært for flere av kommunene. Antallet SMIL og RMP tiltak er forventet å øke i tiden fremover ved oppfølging av de Regionale planene for vannforvaltning og klimatilpasning i Rogaland, samt andre viktige nasjonale mål og retningslinjer knyttet til klima-, landbruk-, og miljø.

Prosjektlederne i «Frivillige tiltak i landbruket» opplever at grunneiere i stadig større grad tar kontakt, for å informere om punktutslipp, få informasjon om aktuelle tilskuddsordninger eller drøfte om mulige tiltaksløsninger på deres areal. Dette viser at satsingen har blitt mer

synlig og klart å skape tillitt til prosjektet. I løpet av 2019 og 2020 har «Frivillige tiltak i landbruket» brukt omtrent 50% av arbeidsinnsatsen ute i felt relatert til punktutslipp og ulike befaringer med besøk hos grunneier. Prosjektlederne har enten bistått kommunen eller rykket ut på vegne av forvaltningen ved utslipp, samt utfører ved behov oppfølgingsbesøk i etterkant. Befaringer med besøk hos grunneier har vært knyttet til blant annet oppfølging av rensепarker, gjødselporter og informasjon om tilskuddsordninger som SMIL, RMP, miljøavtaler og vannmiljøtiltak. Dette har vært til stor hjelp for flere av kommunene på Jæren,

Utover deres arbeidsoppgaver direkte tilknyttet vannmiljø, har rundt 40% av arbeidet bestått av å hjelpe kommunene med å ta vannprøver og utlevere flasker til gjødselprøve for økt oppslutning rundt miljøavtaler (RMP), samt bidratt med lokal kunnskap og erfaring inn i interkommunale eller regionale prosjekt knyttet til landbruk og eller vann med blant annet Rogaland fylkeskommune, Statsforvalteren i Rogaland, NIBIO og Norsk landbruksforening (NLR). Samtidig har «Frivillige tiltak i landbruket» vært involvert i andre viktige regionale satsinger knyttet til landbruksnæringen og naturmangfold, blant annet via distribusjon av vipedisker for beskyttelse av vipereir og informasjon rundt bruken av disse i tilknytting til miljøvennlig driftsmetoder og RMP.

«Frivillige tiltak i landbruket» er en interkommunal satsing på klima- og miljøarbeid, og har derfor potensialet for å knyttes opp til andre arbeidsoppgaver utover vannmiljø, knyttet til tilstøtende regionale planer i Rogaland, som f.eks. klimatilpasningsplanen⁴. Prosjektlederne jobber med å være synlige, skape tillitt i lokalmiljøet og hos bøndene, følge opp ulike henvendelser f.eks. lokale utslipp, samt er viktige pådrivere for vannmiljøtiltak sammen med forvaltningen og vannkoordinator.

Prosjektlederne viderefører også viktig informasjon relatert til andre type utslipp til kommunene og styrker deres rolle som forurensningsmyndighet også utover landbruk, samt assisterer kommunene i andre oppgaver og prosjekt ved behov (f.eks. miljøregistrering, kartlegging og observasjoner av fysiske inngrep, rensепarker m.m., opprette avtaler med grunneiere og bidra med større prosjekt knyttet til miljøtiltak eks. Håelva). Det er bred enighet både blant prosjekteierne og næringen at «Frivillige tiltak i landbruket» har vært nyttig i arbeidet for å bedre vannkvaliteten på Jæren.

I 2020 ble et tilsvarende interkommunalt prosjekt etablert med en 60% prosjektstilling i Haugalandet vannområde. Videreføring av prosjektet «Frivillige tiltak i landbruket» på Haugalandet ble nylig vedtatt, som viser at det er et økende behov for slike satsinger også i andre vannområder og vannregioner i Norge, hvor jordbrukspåvirkning utgjør en stor utfordring.

Hvilke konsekvenser kan nedlegging av «Frivillige tiltak i landbruket» medføre for arbeidet i kommunene og Jæren vannområde?

Som følge av den nye kommuneinndelingen i 2020 har Jæren vannområde blitt utvidet til å omfatte Finnøy og Rennesøy (nå nye Stavanger kommune) og Kvitsøy kommune. I tillegg har tidligere Forsand kommune blitt en del av nye Sandnes kommune. Andelen jordbruksareal i aktiv drift i tiltaksområdet til «Frivillige tiltak i landbruket» øker dermed med ca. 80 km² ekstra (ca. 92 km² inkl. hele nye Sandnes). For å kunne følge opp arbeidet med frivillige

⁴ [Regional plan for klimatilpasning i Rogaland](#)

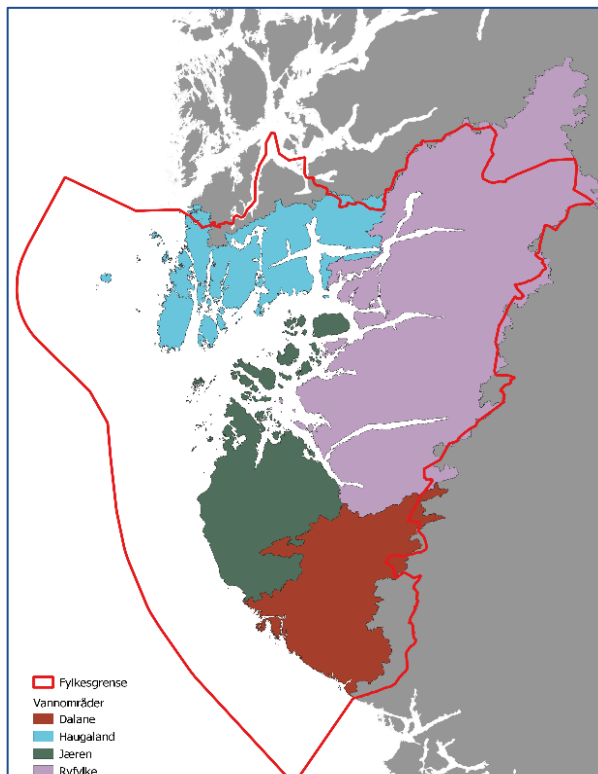
landbrukstiltak, avrenning og punktutslipp i alle kommunene på Jæren på minimum dagens nivå, er landbruksavdelingene i kommunene, vannområdekoordinator helt avhengige av å beholde satsingen «Frivillige tiltak i landbruket».

Kommunene er ansvarlige for å forvalte tilskuddsordningene knyttet til landbruk og skal være pådriver for at de tas i bruk. Uten «Frivillige tiltak i landbruket» må hver enkelt kommune øke sin innsats for å klare å nå målene ihht. vannforskriften. Det kan være krevende for mange kommuner som allerede har stramme budsjett å få til dette, spesielt i de mindre kommunene. Fordelen med interkommunale prosjekt muligheten de har til å tilrettelegge for samarbeid, samt dele erfaringer, kompetanse og kunnskap som prosjektlederne tar med seg fra andre kommuner. Det vil være vanskelig for kommunene og de andre sektormyndighetene til å oppnå eller opprettholde dette på egenhånd, uten slike interkommunale spleiselag.

Regjeringen har også varslet at det er behov for å forsterke innsatsen mot forurensning fra jordbruk for å oppnå målet om god tilstand i alle landbrukspåvirkede vannforekomster⁵. Alle kommunene i Rogaland må dermed gjøre en større innsats for å redusere forurensning fra landbruket og stille mer forpliktende krav til gjennomføring av miljøtiltak der det er nødvendig for at miljømålene etter vannforskriften nås innen 2027, og senest innen 2033⁶.

I tillegg er Landbruks- og matdepartementet i gang med å revidere forskrift om organisk gjødsel, som basert på forslagene til Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet vil føre til en innstramning av gjødselregelverket med blant annet skjerpa krav til spredeareal og endra maks-grenser for tillatt spredd fosformengde. I rapporten [«Samfunnsøkonomisk effektiv håndtering av økt gjødseloverskudd»](#) utarbeidet av NIBIO i 2021, slås det fast innstramningen vil få størst konsekvenser for Rogaland som vil få et netto gjødseloverskudd.

Om lag 30% av foretakene i fylket vil bli rammet av forslagene til det nye gjødselregelverket, med kommunene Hå, Klepp og Time øverst på lista. En slik innstramning vil kunne kreve ekstra innsats og oppfølging fra de ansvarlige sektormyndighetene, spesielt fra kommunene på Jæren. «Frivillige tiltak i landbruket» jobber allerede i dag med å finne gode løsninger for å unngå å belaste naturen med unødvendige næringsstoffer og hindre at de kommer på avveie. Prosjektledernes lokale kunnskap, kompetanse og erfaringer knyttet til kommunene og vassdragene på Jæren, vil gi kommunene et fortrinn og mulighet til rask omstilling, når forskriften trer i kraft.

Figur 3: Ny inndeling av vannområdene i vannregion Rogaland fra 2020, Jæren vannområde markert i grønt.

⁵ [Nasjonale føringer for arbeidet med oppdatering av de regionale vannforvaltningsplanene](#)

⁶ [Planprogram 2022-2027 for vannforvaltningsplanen i vannregion Rogaland](#)

For å sikre bedre oppfyllelse av vanddirektivets miljømål, har Landbruks- og matdepartementet nylig vedtatt [ny delegering av myndighet](#) til statsforvalteren til å stille regionale krav om miljøforsvarlig drift av jordbruksareal eller tiltak, der eller innenfor. I den forbindelse anmoder departementet statsforvalteren om å vurdere bruk av dette virkemiddelet der det er erosjonsfare, sårbare områder og eller nedbørsfelt der vannforekomstene der landbrukspåvirkningen (sammen med andre påvirkninger eller alene) er for stor til at vanddirektivets miljømål god tilstand nås med dagens innsats og grad av tiltaksgjennomføring.

Kort oppsummert vil videreføring og deltagelse av interkommunale satsinger som «Frivillige tiltak i landbruket» kunne styrke kommunenes felles innsats i oppfølging av målene ihht. vannforvaltningsplanen og i arbeidet med landbruksforurensning. Videre deltagelse i «Frivillige tiltak i landbruket» vil være spesielt gunstige for de mindre kommunene, som ofte har mindre kapasitet og personalressurser enn de større kommunene med flere ansatte og avdelinger. Likevel vil høyere krav om oppfølging av forurensing og tiltak i landbruket øke kommunens fremtidige behov til å sette av tilstrekkelig ressurser for å følge opp påfølgende saksbehandling, tilsyn og kontroller, der de er ansvarlig sektormyndighet. «Frivillige tiltak i landbruket» vil også kunne styrke kommunenes evne til omstilling, når innstramning av gjødselregelverket kommer.

Overnevnte faktorer sett opp mot landbrukets betydning i matfylket Rogaland, både i forhold til generell samfunnsnytte og verdiskapning, mener vi det er viktig at informasjonsformidling, motivasjonsarbeid og oppfølging som «Frivillige tiltak i landbruket» gir i dag til grunneiere, kommunene, fylkeskommunen og staten, må prioriteres videre fremover for å nå målene om god vannkvalitet og vannmiljø ihht. vannforskriften i kommunene på Jæren.

Avslutningsvis, så er «Frivillige tiltak i landbruket» en viktig interkommunal satsing på klima- og miljøarbeid knyttet til vannforvaltningen og Jæren vannområde med stor verdi, både for landbrukssektoren, vannområde og vannforvaltningen med eierkommunene. Prosjektet har inspirert andre vannområder til å starte opp tilsvarende satsinger, som viser at arbeidsoppgavene de tilfører er vedvarende og viktige både for staten, fylkeskommunen, kommunene og bøndene i arbeidet med oppfølging av vannforvaltningsplanene. Tiden er derfor ikke inne for å avslutte «Frivillige tiltak i landbruket», men heller å styrke eierkommunene og Jæren vannområdets felles innsats videre for å bedre vannmiljøet i vann og vassdrag på Jæren, gjennom videreføring av prosjektet med to 60% faste prosjektstillinger.

Vedlegg

- 1) Presisering av kommunane sine oppgaver og ansvar i vassforvaltninga, inkludert nærmere om kommunens oppgaver, frå Klima- og miljødepartementet, 27.april 2021
- 2) Veiledende dokument, forslag til finansieringsordning mellom eierkommunene i «Frivillige tiltak i landbruket» ved videreføring av to 60% prosjektstillinger etter 2021, godkjent i styringsmøtet for «Frivillige tiltak i landbruket» onsdag 28.april 2021
- 3) Tildeling av SMIL- og RMP-midler for 2019 og 2020, inndelt kommunevis etter eierkommunene i Jæren vannområde
- 4) Årsmelding for «Frivillige tiltak i landbruket» 2020
- 5) Prosjektplan for «Frivillige tiltak i landbruket» 2021
- 6) Svar fra Statsforvalteren i Rogaland